

Posudek oponenta disertační práce Mgr. Jakuba Jelínka
“Emoční inteligence u osob s heterosexuální a ne-heterosexuální orientací v kontextu
genderové identity”
předkládané v roce 2023 na Katedře psychologie FF UK

I. Stručná charakteristika práce

Práce se zabývá otázkami interindividuálních a skupinových rozdílů v emoční inteligenci z pohledu genderové identity. Jak sám autor uvádí, tato problematika není dosud v psychologii emocí dostatečně studována a lze nalézt pouze malé množství výzkumů s nejednoznačnými výsledky. Autor práci koncipoval tradičním způsobem; nejprve se v teoretické části věnuje klíčovým konstruktům jako jsou emoce a emoční inteligence, dále pak problematice rozdílů v emoční inteligenci v závislosti na různých demografických proměnných (jako je pohlaví, věk), na životních kontextech, na sexuální orientaci a genderové identitě. Po této rešeršní části následuje empirická část, která detailně představuje dvě poměrně rozsáhlé empirické studie, které autor provedl konfirmatorním způsobem se snahou ověřit jím formulované hypotézy.

II. Stručné celkové zhodnocení práce

Předložená práce zpracovává téma, které přispívá psychologickému poznání - závěry práce jsou přínosem nejen v českém prostředí, ale mohou, budou-li publikovány, obohatit v obecné rovině jak psychologii emocí (nebo přesněji afektivních procesů), tak poznatky vztahující se k LGBTQ komunitě. Práce zároveň přesvědčivě dokládá autorovu schopnost samostatně řešit výzkumné otázky a ukazuje dobrou orientaci v kvantitativní výzkumné metodologii.

III. Podrobné zhodnocení práce a jejích jednotlivých aspektů

Autor zvolil téma, které navazuje na jeho předchozí studii v rámci diplomového projektu a která vzbudila jeho zájem o podrobnější prozkoumání naznačených rozdílů v emoční inteligenci mezi homosexuálními a heterosexuálními respondenty.

V disertační práci se nejprve věnuje vymezení klíčových konstruktů – začíná u emocí, pokračuje k modelům emoční inteligence (EI) a možnostem jejího měření. Poté popisuje výzkumy emoční inteligence, které mají relevanci k jeho výzkumnému zájmu – tj. ve vazbě na pohlaví, gender, věk, zdravotní stav; v kontextu školního a pracovního kontextu a z pohledu sexuální orientace. Přestože autor teoretickou část zpracovává velmi přehledně, systematicky a pečlivě, úplně nesdílím jeho argumentační linii, byť pro ni mám pochopení. Autor vychází z literatury zhruba do r. 2010 a tak uvádí spíše tradiční přístupy k emocím a uvádí nemožnost dobrat se konsenzuálně akceptovaného vymezení emocí. Domnívám se, že současné afektivní neurovědy a konstrukcionistický pohled na emoční, nebo přesněji afektivní procesy (např. Feldman Barrett, 2016) ukazují, že taková snaha je lichá, podobně jako byla před desetiletími podobně lichá a k neúspěchu odsouzená snaha dobrat se jednotného vymezení toho, co to je učení. Namísto toho dnes hovoříme o různých procesech učení, které mají mnohdy velmi odlišné teoretické modely.

V práci uvedená diskuse preferovaných modelů emoční inteligence má jiný problém, který autor popisuje jako odlišnost a malou korelaci nástrojů k měření schopnostního a rysového

modelu emoční inteligence a pochybnost o existenci jednotného konstruktů EI. Mám ale za to, že samotný rozdíl mezi operantním a respondentním modelem měření EI (výkon vs. popis převažujícího chování) indikuje, že měříme jiné věci (řeceno se Searlem ontologickou perspektivu 1. osoby a 3. osoby). Autor dobře uvádí dvě roviny EI – ability a trait, vztahy schopnostní a rysové EI v empirické části práce zkoumá, potvrzuje, že korelace je slabá, ale blíže už tuto skutečnost ve vztahu ke způsobu měření nediskutuje.

Oceňuji (oproti výše uvedenému uvíznutí ve starší literatuře) kapitolu 5., v níž se autor zabývá emoční inteligencí v kontextu výše uvedených vybraných sociálně-psychologických témat, která dokládá výzkumy z poslední doby.

Zdá se tedy, že konceptuální stránka tématu je větším oříškem než rešeršní zpracování užší výzkumné otázky. V tomto duchu vnímám i drobné nepřesnosti, např. právě setrvávání u zaměření se na emoce oproti afektivním procesům (Poláčková Šolcová, Trnka, 2015), aniž by v jejich vymezení byla zmíněna tematizace (Izardovské core relational themes) a časová ohraničenost (byť autor zmiňuje řetězení do emočních epizod). Překvapuje mě, že autor nemá potřebu se vymezit vůči zahrnování motivace a arousalu pod termín emoce, resp. emoční inteligence (citováno na str. 16).

Empirická část práce představuje dvě studie, které se doplňují. Směřují k ověření celkem devíti hypotéz, týkajících se skupinových rozdílů (mezi hetero- a ne-heterosexuální orientací, mezi pohlavími), vztahů rysové a schopnostní EI k osobnostním, resp. kognitivním proměnným, vztahu mezi rysovou a schopnostní EI, a vztahu EI k věku a zdravotnímu stavu.

Design studií by vhodně zvolen, stejně jako metody analýzy dat. Poněkud váhám nad vyvážeností zvolených metod, zejména krátká desetipoložková škála emoční regulace (ERQ), měřící jen dvě regulační strategie (kognitivní přehodnocení a potlačení emocí), u které není uvedena předběžná česká validizace, poněkud vyčnívá mezi ostatními položkově obsáhlejšími metodami.

Při prezentování výsledků autor užívá dvě formulační nepřesnosti, které čtenáře nepotěší. Na několika místech (např. str. 101, 111) popisuje, že analýza variance neodhalila signifikantní efekty hlavních faktorů (např. pohlaví nebo sexuální orientace), ale v textu pak hovoří o tom, že např. „... homosexuální respondenti skórovali v průměru výše než respondenti heterosexuální...“, nebo „...Výraznější rozdíl je viditelný u rysové emoční inteligence mezi muži a ženami, ...“ Rozumím autorovi, že chce reportovat průměrné hodnoty (a ilustruje to graficky). Nicméně, pokud tyto rozdíly nejsou signifikantní, je taková interpretace poněkud zavádějící. Nesignifikantní výsledky analýzy variance napovídají, že variance uvnitř skupin je tak vysoká, že meziskupinové rozdíly „překryje“. Pak nedává smysl hovořit o tom, že jedna skupina skóruje výše, nebo že je viditelný výraznější rozdíl (je to jen odlišnost jedné hodnoty, tj. průměru, která není doplněna např. standardní odchylkou, takže nedává žádnou představu o konfidenčních intervalech. Bylo by to možné doplnit o graficky, třeba v podobě boxplot grafu, z něj by bylo patrné, že rozdíl nepřesahuje rozptyl).

Druhá nepřesnost je jazyková – autor často uvádí, že něco bylo, resp. nebylo „explorováno“ (tedy „hledáno“), přičemž věcně jde o to, že to nebylo verifikováno (potvrzeno), případně nalezeno.

V závěru empirické části autor prezentuje faktorová řešení dvou metod, SEIS a ERQ. U první popisuje třífaktorové řešení, odkazuje se na rozhodnutí o počtu extrahovaných faktorů na základě scree plotu (možná došlo k přehlédnutí; na grafu je na svislé ose v místě „zlomu“ hodnot vlastních čísel nikoli jednička, ale dvojka; tři faktory nejsou optimální řešení). Je pravděpodobné, že by bylo vhodnější extrahovat 4 faktory (obecně se jako další kritérium užívá hodnota vlastních čísel větších než 1).

Formální stránka práce je velmi dobrá, strukturování textu i vybavení textu tabulkami a grafy velmi dobře slouží orientaci čtenáře. Pečlivě je zacházeno s odkazy i zkratkami, jazyk práce je korektní a sdělný, práce tak bude čtivá nejen pro psychology.

Stejně tak hodnotím jako velmi dobře zvládnutou práci s prameny, množství citovaných zdrojů odpovídá řešené problematice a výběr je adekvátně zaměřen.

Závěrem chci ocenit přínos práce; souhlasím s autorem, když uvádí, že jeho zjištění jsou významná v tom, že mohou přispět k omezení stereotypizace ve vnímání (ne)jinakosti LGBTQ komunity a genderových vzorců emočního prožívání. Autor nenašel rozdíly v emoční inteligenci mezi skupinou většinově a menšinově sexuálně orientovaných osob a zároveň formuloval nové výzkumné otázky pro další, navazující výzkum, který by měl blíže prozkoumat možné rozdíly v některých strategiích emoční regulace. Stejně tak jeho výzkum ukázal, že předpoklady o rozdílech v emoční inteligenci mezi ženami a muži nejsou oprávněné.

IV. Dotazy k obhajobě

1. Autor užívá nástroj ERQ, který zahrnuje dvě regulační strategie, kognitivní přehodnocení a potlačení emocí. Je nějaká další regulační strategie, kterou by považoval za důležité zahrnout do dalšího zkoumání?
2. Je možné komentovat porovnání tří a čtyřfaktorového řešení faktorové analýzy nástroje SEIS?

V. Závěr

Přestože výše uvádím několik dílčích kritických komentářů k některým místům práce, celkově je předložená práce přesvědčivým důkazem o autorově hlubokém zaujetí studovaným problémem a o jeho schopnosti samostatně vědecky pracovat.

Předložená disertační práce splňuje požadavky kladené na disertační práci, a proto ji doporučuji k obhajobě a předběžně ji klasifikuji jako prospěl.

22. 5. 2023

prof. Iva Stuchlíková, CSc.